

SENÛSÎ, Zeynelâbidîn
(زين العابدين السنوسي)

Zeynü'l-âbidîn b. Muhammed
b. Osmân es-Senûsî
(1898-1965)

Tunuslu araştırmacı yazar,
edip ve gazeteci.

1898'de veya bu yıl ile babasının vefat yılı olan 1900 senesi arasında başşehir Tunus'un kuzeyindeki Sîdîbüsaîd semtinde tanınmış bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Babası Muhammed b. Osman idare, eğitim ve ekonomide reformlarıyla tanınan Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa yanlısı, kadı, edip, şair ve birçok eserin müellifiydi. Küçük yaşta babasını kaybeden Zeynelâbidîn annesi Halûme bint İsmâil'in himayesinde yetişti. Ma'hedü's-Sâdıki'de başladığı ilkokulun ardından lise kısmına kaydolduysa da çok geçmeden babasının okuduğu Câmîu'z-Zeytûne'ye girdi (1917) ve öğrenimini burada tamamladı. Fransız işgal güçlerinin 1920'de Tunus'ta parti kurma ve basın faaliyeti yasaklarını kaldırması üzerine Tunus'un siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma hamlesi için büyük gayret gösterdi. 1921'de Muhammed Mennâşû'nun teşkil ettiği Cem'iyetü'l-câmiati'z-Zeytûniyye'nin kurucuları arasında yer aldı. Ahmed Tefvik el-Medenî ve Osman el-Ke"âk ile birlikte el-Mecmau'l-ilmiyyü't-Tûnisî'nin de kurucu üyesi oldu; yine Ernîn Mâl, Tefvik el-Medenî, Ke"âk ve Muhammed Muhyiddin el-Kuleybî ile birlikte er-Râbitatü'l-kalemiyye'yi kurdu. 1926-1931 yıllarında Cem'iyetü kudemâi's-Sâdıkiyye'de edebiyat kulübünün kâtipliğini üstlendi. 1935'te Saîd Bû Derbâle ile Cem'iyetü'l-itihâdî'l-iktisâdiyyi't-Tûnisî'yi kurdu. 1952'de Muhammed Fâzil İbn Âşûr, Hakîm Ahmed b. Mîlâd, Beşîr Fevretî ve Muhammed Bedre ile birlikte Dârü's-sekâfe şirketinin kuruluşuna katıldı.

Genç yaşta basın hayatına atılan Zeynelâbidîn 1921'den itibaren *el-Ümme* gazetesinde yazı yazmaya başladı, Cem'iyetü'l-câmiati'z-Zeytûniyye bünyesinde basın faaliyetini sürdürdü. Cemiyetin çıkardığı *el-Bedr* dergisi 15 Temmuz 1920'de bir sayı yayımlandıktan sonra kapanınca ilk sahibi Muhammed el-Müşeynki'den alınıp Eylül 1921'den itibaren Muhammed Habîb yönetimine geçti. Bu dergide yazılarak çıkan Senûsî 1922'de Matbaatü'l-Arab'ı kurdu, bu vesileyle *el-Ârab* adlı bir dergi çıkarmak istediysede izin verilmeyince *el-Bedr* dergisini yayımlamaya devam etti.

Yazmayı planladığı *el-Edebü't-Tûnisî fi'l-ğarni'r-râbi' aşer* adlı kitabına malzeme toplamak amacıyla dostu şair Şâzelî Haznedâr ile birlikte Tunus içinde çıktığı gezinin ardından 19 Haziran 1927 tarihinden itibaren *en-Nehğa* gazetesine katıldı ve Ekim 1927'de yönetimini üstlendi. Ardından *eş-Şâdirât ve'l-vâridât* dergisinin imtiyaz sahipliğini Muhammed Fahrî'den aldı, ancak dergiyi *el-Âlem* adıyla iki sayı çıkardıktan sonra (1930 Ocak-Şubat) sahibiyle ruhsat ücreti konusunda anlaşamadığından dergiden ayrılıp aynı yılın martında *el-Âlemü'l-edebî*'yi çıkarmak için izin aldı. Zamanında Tunus'ta yayımlanan en yüksek seviyeli edebî ve ilmî dergi olan *el-Âlemü'l-edebî* 1930-1936 döneminde şiir, hikâye, roman, tiyatro, makale, eleştiri ve tarih alanında Tunus edebiyatını yansıtan bir ayna konumuna geldi. İlk zamanlarda aylık çıkan dergi bir yıl kadar yayını kesildikten sonra 1932'den itibaren haftalık olarak devam etti. Yirminci sayıdan sonra 17 Temmuz 1936'da yayını sona eren bu derginin ardından Senûsî 9 Ağustos 1936'da *Tûnis* gazetesini çıkarmaya başladı. Zaman zaman yayını kesilen gazete 13 Şubat 1952 tarihine kadar varlığını sürdürdü. Gazetenin yayımının durmasının sebebi, Senûsî'nin II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in işgal ettiği Fransa'nın yönetimiyle Hitler Almanyası, faşist İtalya ve yandaşlarının oluşturduğu "mihver güçler" in siyasetini destekleyecek bir gazete çıkarmayı reddetmesidir. Bu sebeple kendisi ve özel sekreteri olan oğlu muhakeme edilmeden iki yıl dört ay İtalyan hapisanelerinde tutuldu. Bir yıl sekiz ay kadar da Fransız hapisanelerinde kaldı. Ayrıca İtalya'dan Tunus'a döndükten sonra bu defa mihver güçlerle iş birliği yaptığı ithamıyla idamla yargılandı. Senûsî *el-Ümme*, *ez-Zehre*, *el-Vezir*, *en-Nehğa*, *Lisânü's-ş-şac'b*, *Lisânü'l-Ârab*, *el-Üsbûc*, *el-Hurriyye*, *eş-Şabâh*, *el-Âlem* gibi gazetelerle *Apollo el-Muşriyye*, *en-Nedve*, *el-Fikr*, *el-Luğât*, *et-Tecdîd*, *el-İzâ'a* gibi çok sayıda dergide makaleler yazmaya devam etti. Senûsî, Tunus Kralı II. Ahmed Paşa Bâi'nin kızı olan eşinin ziyaretlerini satarak babasından miras kalan arazide 1922'de kurmuş olduğu Matbaatü'l-Arab'da gazete, dergi ve kültürel yayınlar bastı. Hapisten çıkınca matbaasını yeniledi ve 1956 yılına kadar yayın faaliyetlerine devam etti. Tunus, 20 Mart 1956'da Fransız işgalinden kurtulup bağımsızlığına kavuşunca resmî matbaada çalışmaya başladı, ancak Fransız müdürle anlaşamayarak buradan ayrıldı. 27 Nisan

1965 tarihindeki ölümüne kadar telif ve neşir hayatını sürdürdü.

Eserleri. Edebî Tenkit. 1. *el-Edebü't-Tûnisî fi'l-ğarni'r-râbi' aşer*. Yazarın her biri ikişer ciltten oluşan üç bölüm halinde planladığı Tunus edebiyat tarihine dair eserin üçüncü bölümüdür. Fransız himaye yönetiminin son cildin kışkırtıcı, isyana teşvik edici metinler içerdiği gerekçesiyle ikinci bölümün ciltlerine (III ve IV. ciltler) el koyması yüzünden yazar projeyi tamamlamaktan ve diğer ciltleri yayımlamaktan vazgeçmiş, *Tûnis* adlı gazetesinde (25 Aralık 1936) bu haksız karara cevap veren bir makale yayımlamıştır. Vazgeçişin sebeplerinden biri de şair Saîd Ebû Bekir ve taraftarlarının Senûsî aleyhine başlattıkları eleştiri kampanyasıdır. Bunlar, Senûsî'yi metinlerde hoşuna gitmeyen yerleri değiştirmek ve ticarî amaçla sanatçıların tercihlerine müdahalede bulunmakla itham etmişlerdir. Eserin ilk baskısı Matbaatü'l-Arab'da iki cilt halinde yapılmış (Tunus 1346/1927), ed-Dârü't-Tûnisîyye'de gerçekleştirilen ikinci baskıda (Tunus 1399/1979) şairlerin sıralaması değiştirilmiş, on iki şair bırakılıp diğerleri atılmış, ayrıca müellifin bu baskı için hazırladığı şiirlerle gazete ve dergilerde yayımlanan bazı şiirleri esere eklenmiştir. **2.** *el-Vağaniyye fi'l-edebî'l-Ârabî ve Dîvânü İbn Hamdis* (Tunus 1952). **3.** *Mağmûd Kâbâdû* (Tunus 1952). Tunus Mâlikî müftüsü, Arap dili ve edebiyatı âlimi Ebû's-Senâ Mahmûd Kâbâdû hakkında bir monografidir. **4.** *Abdurrahmân İbn Haldûn* (Tunus 1952). İbn Haldûn'dan yapılmış seçmelerin incelenmesidir. **5.** *Muhammed Bayram el-Hâmis* (Tunus 1952). Fransız işgaline karşı direnen Tunuslu gezgin ve tarihçilerden seçme metinler içermektedir. **6.** *Cemil Şidki ez-Zehâvi* (Tunus 1955). **7.** *Ebü'l-Kâsım eş-Şâbbî: Hayâtühü ve edebüh* (Tunus 1956, 1980). **8.** *Muhriz b. Halef: Za'imüş-sevre zıdde's-Şi'a* (Tunus 1981, Ahmed Tavîlî ile birlikte). Eserde, Hz. Ebû Bekir neslinden olan Mâlikî fakih Ebû Mahfûz Muhriz b. Halef el-Bekrî'nin Tunus'ta Şi'a'ya karşı verdiği mücadele anlatılmaktadır. **9.** *Ünmüzecü'z-zamân fi şu'arâ'i Kayrevân*. 1949-1950'de sahibi bulunduğu *Tûnis* gazetesinde yayımladığı, ancak tamamlamadığı Kayrevanlı yirmi yedi şairin biyografisini ve şiirlerinin tahlilini kapsar; daha sonra Ebû'l-Kâsım Muhammed Kerrû bunları bir kitapta toplayarak yayımlamıştır (Tunus 1971, 1973). **10.** *Abdülcebbâr İbn Hamdis: Hayâtühü ve edebüh* (Tunus 1983). **Roman. 1.** *İbnetü Kaşri'l-Cem*. Olayları Afrika ülkelerinde

son hıristiyan askerî karargâhının düşmesi etrafında dönen Tunus efsanesini konu almaktadır. Senûsî bu eseri İtalya'da hapisteyken 1944-1945 yılları ile 1946 yılında, Tunus'ta sömürgecilerin askerî hastahanesindeki deliler koşusunda tutulduğu sırada yazmış, 1948'de *el-Üsbûc* gazetesinin 92-109. sayılarında yayımlanmış, ardından Muhammed Hâdî b. Sâlih tarafından bir araya getirilmiştir (Tunus 1998).

2. Tehzîbü ta'ribi 'Abdî'azîz el-Veselâtü li-rivâyeti "el-Muhteberü'r-rehîb". Dârü'l-Arab'ın çıkardığı *et-Taḫvîmü'l-ictimâ'î* adlı yıllık içinde yayımlanmıştır (Tunus 1344/1925). **3. Kitâbetü muḫaddime li-rivâyeti "Hel ene mecnûn?".** Azîz Bekkâr'ın Fransızca'dan çevirdiği roman için yazılmış bir giriş olup bu da *et-Taḫvîmü'l-ictimâ'î*'de neşredilmiştir. **Kısa Hikâye.** Müellif "el-Muhaddis" imzasıyla kısa hikâyeler de yazmıştır. **1. "el-Ḥabîbe"** (*el-Âlem*, 1/2, Tunus 1930). **2. "Aczû edîb"** (*el-Âlemü'l-edebî*, 1/1, Tunus 1930). **3. Hadîşü şâbbin müslimin ma'a Bârisiyyât ḥisân.** Müslüman bir gencin Parisli güzellerle olan hikâyesi önce takma adla *Mecelle-tü's-seḫâfe* (1/2, Nisan 1930), daha sonra yazarın gerçek adıyla *en-Nedve* (IV/9, 1956) dergilerinde neşredilmiştir. **4. Min Dahâye'l-inḫilâb** (*Mecelle-tü's-seḫâfe*, 1/6, 1930). **5. 'Azâ'ü'l-'arûs** (a.g.e., 1/10, 1930). **6. el-Muhâcir** (Tunus, 1/12, Tunus 1936). **7. Fâtıme** (*en-Nedve*, IV/3, Tunus 1956). Afrika tarihinden bir efsaneyle ilgilidir. **Tiyatro:** *Fethu İbrîkîyye ev 'Abdullah İbnü'z-Zübeyr ve İbnetü Cercîr.* Araplar'ın Tunus'u fethetmesiyle ilgili üç perdelik bir eserdir. 1937'de birincilik ödülünü kazanmasından sonra 15 Aralık 1939'da belediye tiyatrosunda sahnelenmiştir. Eser önce *Tunus* gazetesinde yayımlanmış, ardından *Matbaatü'l-Arab*'da (Tunus 1939) ve *Rüv-vâdü't-te'lîfî'l-mesrahî* adlı kitap içinde basılmıştır.

Gazete ve Dergiler: *el-Bedr* (1923'te dört sayı çıkmıştır), *el-Maḫâlât* (Tunus 1924), *Hadîkatü'l-'Arab* (Tunus 1924), *Leḫâ'ifü'l-'Arab* (Tunus 1925), *Maḫâlâtü'l-'Arab* (Tunus 1925), *et-Taḫvîmü'l-ictimâ'î et-Tûnisî* (1922-1925'te dört cilt), *el-Âlem* (Ocak-Şubat 1930), *el-Âlemü'l-edebî* (1930-1936), *Tûnis* (1936-1939, 1948-1952) gibi gazete ve dergiler çıkaran Senûsî edebiyat, ekonomi, toplumsal sorunlar ve siyaset gibi alanlarda çok sayıda makale yazmıştır.

Tercüme. **1. Jérôme Tharaud - Jean Tharaud, Fi Ḥaḫâreti'l-Endelîs** (Tunus 1930). **2. De Couman, Medînetü'z-zehab ve'r-raşâs.** *el-Âlemü'l-edebî* dergisinde

de yirmi dört dizi halinde yayımlanmıştır. **3. Luigi Pirandello, Ṭurṭûrû'l-mecânîn** (Deli kukuletası). Bu da *el-Âlemü'l-edebî* dergisinde neşredilmiştir. Ayrıca *Ḳıyâmü's-sâ'a*, *Fetât ḫaṭıra*, *Şâbbetü'l-bî'r*, *Maḫabbetü maḫabbe* gibi hikâye çevirileri vardır (Muhammed Mevâide, s. 197). Senûsî'nin bunların dışında *el-Cünât* (Tunus 1925, vatanları için mücadele ettikleri gerekçesiyle Fransız mahkemelerinin haklarında hapis kararı verdiği bir grup siyaset adamıyla ilgili canlı tanıklıklara dairdir), *ed-Düstürü't-Tûnisî ev istircâ'u's-siyâdeti'l-vaṭaniyye* (Tunus 1952, 1955), *el-Ḥareketü'l-iḫtişâdiyye, ed-Dâ' ve'd-devâ* (Tunus 1935, Saîd Bû Derbâle ile birlikte) adlı eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Ghazi, *Le roman et la nouvelle en Tunisie*, Tunus 1970, s. 15-16; S. Zmerli, *Figures Tunisiennes*, Tunus 1972, s. 127-131; Ömer b. Kafesiyye, *Eḳvâ' 'alâ's-şihâfeti't-Tûnisîyye*, Tunus 1972, s. 152-153; Ahmed Tevfik el-Medenî, *Ḥayâtü kifâh*, Cezayir 1973, I, 329-331; Maḫfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, III, 65-68; Tefvik Bekkâr, *Muḫtârât mine'l-edebî't-Tûnisîyyi'l-mu'âşır*, Tunus 1405/1985, I, 39-51; Muhammed Mevâide, *Ḥareketü'l-terceme fi Tûnis*, Tunus 1986, s. 197; Muhammed Hamdân, *İ'lâmü'l-a'lâm fi Tûnis (1860-1956)*, Tunus 1991, s. 218; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'iri fi Tûnis*, Tunus 1991, I, 100, 141, 184; a.m.f., *Maḫmûd Bayram et-Tûnisî fi'l-menfâ*, Beyrut 1407/1987, II, 380-382; Muhammed Bûzeyne, *Meşâhîrü't-Tûnisîyyîn*, Tunus 1992, s. 223-224; *Târîhu'l-edebî't-Tûnisî: el-ḫadîş ve'l-mu'âşır*, Tunus 1993, s. 41, 42, 43, 45, 46, 62, 75, 168; Ahmed et-Tavîlî, *Zeynel'âbidîn es-Senûsî*, Tunus 1997, s. 100-110, 134-137; ayrıca bk. tür.yer.; Ebû'l-Kâsim Kerrû, *Ḥaşâdü'l-'ömr*, Tunus 1998, II, 381-382; "Huşûme beyne Sa'îd Ebî Bekr ve's-Senûsî", *Lisânü's-Şa'b*, Tunus 19 Ekim 1927 - 11 Temmuz 1928; Maḫmûd Bayram et-Tûnisî, "el-Üstâz Zeynel'âbidîn es-Senûsî", *eş-Şebâb*, Tunus 6 Kasım 1936; M. Sâlih el-Müheydî, "Men hüve'l-üstâz Zeynel'âbidîn es-Senûsî", *el-İzâ'a*, Tunus 17 Mayıs 1965, s. 26; M. Raûf el-Huneysî, "Zeynel'âbidîn es-Senûsî râ'îdün feḫadnâh", *eş-Şabâh*, Tunus 27 Haziran 1965; M. Sâlih el-Merrâkûşî, "Ağrazü's-şî'ri't-Tûnisî", *el-Ḥayâtü's-seḫâfiyye*, sy. 3, Tunus 1977, s. 4-7; Tâbî el-Ahdar, "Zeynel'âbidîn es-Senûsî", *el-Âmelü'l-edebî*, sy. 26, Tunus 1987, s. 8; M. Hâdî İbn Sâlih, "Zeynel'âbidîn es-Senûsî râ'îdün fi'l-ḫışşati'l-kaşîre", *Ḳışşas*, sy. 122, Tunus 2002, s. 71-81; M. Hâdî b. Tâhir el-Matvî, "es-Senûsî, Zeynel'âbidîn", *Mv.AU*, XIII, 368-376.

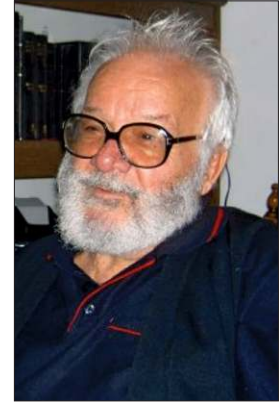

İSMAİL DURMUŞ

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati
(1932-2006)

Popüler tarihî roman yazarı.

Tokat Zile'de doğdu. Asıl adı Hacı Necati'dir. Sonraki yıllarda, şairliği de olan dedesi Hacı Hâfız Mustafa'ya izâfeten adını Mustafa Necati olarak değiştirdi. Anne

Mustafa
Necati
Sepetçioğlu

ve baba tarafından Zile'nin şairler (Âşık Tâlibî gibi), müftüler yetiştirmiş yerli ailelerinden birine mensuptur. Babası Abdurrahman Bey, annesi Cemile Hanım'dır. İlk ve orta okulu Zile'de okudu. Sivas, Tokat ve Bursa liselerinden sonra kaydolduğu İstanbul Haydarpaşa Lisesi'ni 1951'de bitirdi. 1957'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl edebiyat öğretmeni Neriman Muazzam Gürşen'le evlendi. Yüksek öğrenimi sırasında Arap ve Fars filolojisinin derslerine de devam etti, Türk-İslâm ve Avrupa sanatlarından sertifika aldı. İstanbul Eminönü Belediyesi'nde ve İstanbul'da Sosyal Sigortalar Kurumu'ndaki kısa süreli memuriyetlerinden sonra 1968-1974 arasında İstanbul Millî Eğitim Basımevi müdürlüğünde bulundu. Bu yıllarda Türk kültürü, Türk dili ve edebiyatına dair "1000 Temel Eser" dizisindeki kitapların seçiminde ve basımında katkıları oldu. Siyasî iktidarın değişmesi üzerine görevinden alındı. 1976'da emekli oluncaya kadar İstanbul Millî Eğitim müdür yardımcılığı ve Davutpaşa Ortaokulu'nda kütüphane memurluğu yaptı. Emekli olduktan sonra yarım kalan "1000 Temel Eser" projesini *Tercüman* gazetesinin Kervan Kitapçılık Şirketi'nde "1001 Temel Eser" adı altında sürdürdü. *Boğaziçi, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi* ile *Ayrıntılı Haber, Orta Doğu, Türkiye, Yeniçağ* ve *Zaman* gazetelerinde köşe yazıları yazdı. 8 Temmuz 2006'da İstanbul'da vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'nda defnedildi.

Sepetçioğlu'nun yetişmesinde aile çevresiyle dedesi Hacı Mustafa Efendi'nin etkisi önemlidir. *Bir Büyülü Dünya* ki adlı eserinde (1990) dedesinden dinlediği efsanelerle babaannesinden dinlediği Ahmediyeye, Muhammediyeye ve Hz. Ali